ОБГОВОРЮЄМО ПРОБЛЕМУ

УДК 373.62

Г. В. ТЕРЕЩУК

НАВЧАЛЬНИЙ ПРОЦЕС У ВИЩОМУ ЗАКЛАДІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ В КОНТЕКСТІ ІННОВАЦІЙНИХ ЗМІН

Обґрунтовано необхідність формування нових підходів до організації навчального процесу у вищих закладах педагогічної освіти України на основі поєднання ідей традиціоналізму та реконцептуалізму. Розкрито характерні суперечності й проблеми в освітній діяльності педагогічного університету. З урахуванням елементів зарубіжного досвіду висвітлено можливі напрямки й способи усунення окремих організаційно-методичних проблем та вдосконалення оцінюванні результатів навчання студентів.

Ключові слова: *організація навчального процесу, зміст освіти.*

Г. В. ТЕРЕЩУК

УЧЕБНЫЙ ПРОЦЕСС В ВЫСШЕМ УЧЕБНОМ ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ЗАВЕДЕНИИ В КОНТЕКСТЕ ИННОВАЦИОННЫХ ИЗМЕНЕНИЙ

Обоснована необходимость формирования новых подходов к организации учебного процесса в высших учебных педагогических заведениях Украины на основе сочетания идей традиционализма и реконцептуализма. Раскрыты характерные противоречия и проблемы в образовательной деятельности педагогического университета. С учетом элементов зарубежного опыта освещены возможные направления и способы устранения отдельных организационно-методических проблем и усовершенствования оценки результатов обучения студентов.

Ключевые слова: *организация учебного процесса, содержание образования.*

G. V. TERESHCHUK

THE LEARNING PROCESS AT A HIGHER EDUCATIONAL PEDAGOGICAL INSTITUTION IN TERMS OF INNOVATIVE CHANGES

The necessity for the formation of new approaches to the organization of the learning process at Ukrainian higher educational pedagogical institutions on the basis of combination of traditionalism and reconceptualism ideas has been grounded. Characteristic contradictions and problems of educational activities of a pedagogical university have been defined. Possible directions and ways of eliminating certain organizational and methodological problems and improving the assessment of student learning success have been highlighted in accordance with certain significant assets of foreign experience.

Keywords: *organization of educational process, content of education.*

Стратегічною метою системи вищої освіти в будь-якій країні Європи є забезпечення якості підготовки фахівців на рівні світових вимог. Водночас система вищої освіти – це внутрішня частина, невід'ємний орган суспільства, його завданням як соціального інституту є

сприяння всебічній самореалізації індивіда, навчання його професійно спрямованій взаємодії з навколишнім природним і соціальним середовищем.

Ще в 70-і роки XX ст. американський науковець Б. Чісвік визначив такі загальні концептуальні вектори удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців:

- формування ставлення до людини як мети соціального прогресу, а не засобу;
- орієнтація на активізацію людського капіталу у вищій освіті і професійній підготовці, що базується на концепції гармонійного розвитку людини;
- стратегічне реформування системи вищої освіти і професійної підготовки для забезпечення якості фахівців;
- продукування в процесі підготовки глибокої професійної компетентності і соціальної відповідальності при вирішенні завдань науково-технічного прогресу, соціального і культурного розвитку [8, с. 67].

В сучасних умовах вища освіта вимагає гармонізації цілей підготовки студентів, щонайменше, за двома напрямами:

- перший – гуманізація і демократизація освітнього процесу, забезпечення свобод і прав його суб'єктів, вільний розвиток індивідуальних здібностей і задатків студентів і водночас сприяння самовираженню й самореалізації викладачів;
- другий – чітка й зрозуміла для всіх організація навчального процесу з метою формування готовності майбутніх фахівців до професійної діяльності в умовах жорсткого й швидкозмінного конкурентного середовища на ринку праці.

Варто визнати, що дуже складно організувати освітню діяльність вищого навчального закладу так, щоб вона оптимізувала бодай основні зовнішні і внутрішні суперечності в сплетінні інтересів студента, умов для самореалізації викладача, потреб і викликів суспільства.

Мета статті полягає в тому, щоб виокремити проблеми в організації навчального процесу, що виникли у зв'язку з інноваційними змінами у вищій школі, та окреслити орієнтовні шляхи їх вирішення задля забезпечення якості освіти.

Трактування поняття «якість освіти» набуло нині широкої амплітуди. Це зумовлено варіативністю структурних компонентів системи освіти в різних країнах світу, а також недостатнім ступенем надійності оцінки її результатів. Загалом можемо відзначити, що не існує однозначності у вимірюванні освіти високої якості, тож немає і встановленого рецепту, за допомогою якого можна було б такої освіти домогтися.

Якісна освіта – гарант майбутньої зайнятості людини, її успішності в житті і трудовій діяльності. З одного боку, якісна підготовка випускників є тим інтегрованим показником діяльності сучасного вузу, який забезпечить конкурентоспроможність останнього на ринку освітніх послуг згідно зі стандартами простору вищої освіти Європи і вимогами Болонського процесу. З іншого боку, кожен з університетів, будучи носієм неповторного національного досвіду, має своє «обличчя» – власні традиції і цінності, котрі необхідно берегти і примножувати, і які додають якості його випускників самобутнього відтінку, за яким вони вирізняються від випускників інших вузів.

Болонський процес як закономірна реакція європейських держав на наявні в освітній сфері процеси глобалізації – це лише один з орієнтирів інноваційних змін у системі вищої освіти України, Польщі та інших країн-учасниць. Одночасно з ним в сучасному університеті не менш важливо формувати власне освітнє середовище й культуру організації навчання, створювати привабливий імідж і неповторний образ, що позитивно вирізнятиме його з великої когорти вузів різного рівня й типу і зміцнюватиме його позиції на ринку освітніх послуг.

Кожна з 46 країн, які приєдналися до Болонського процесу, зобов'язались внести відповідні зміни у національні системи освіти та формально увійти до Європейського простору вищої освіти (ЄПВО). Ці зміни повинні слугувати полегшенню «трансляції» однієї системи освіти до іншої і, отже, збільшити мобільність студентів і викладачів та підвищити можливості працевлаштування по всій Європі.

Реально Болонський процес виражений у відповідних нормативних документах, якими запроваджена Європейська кредитно-трансферна система (European Credit Transfer System – ECTS): Аплікаційна форма студента (Student Application Form), Академічна угода (Learning Agreement), Академічна довідка (Transcript of Records), Додаток до диплома європейського

зразка (Diploma Supplement) та ін. Нововведення впроваджується згідно з вимогами Довідника користувача ECTS, затвердженого Європейською Комісією 6 лютого 2009 р.

Разом з тим будь-які нормативні документи обмежують свободу вибору студентом індивідуальної траєкторії навчання та реалізації викладачем індивідуального стилю організації навчального процесу. Тому, визнаючи необхідність застосування елементів стандартизації освіти з метою її зближення в різних країнах, необхідно застерегти авторів нормативних документів від надмірного адміністрування діяльності суб'єктів навчального процесу.

Демократичність освіти, визнана як фундаментальний принцип вищої освіти, має забезпечити вибір студентом не тільки значної кількості навчальних дисциплін з переліку елективних курсів, а й вибір викладача з тих, які читають певний курс. Так, американські студенти самі складають програми навчання за допомогою радника (advisor) – кажучи університетською мовою, студент сам «бере» предмет, а не йому «дають» його. Кафедри лише пропонують студентам обов'язкові та елективні предмети, а студенти через реєстратуру (Registrar's Office) записуються до того чи іншого викладача. Так було і в часи діяльності перших європейських університетів [1, с. 75–77].

Гнучка структура навчального процесу дозволяє студенту після перших двох-трьох занять відмовитися від вивчення навчального предмета і взяти інший або записатися до іншого викладача. Звичайно, така свобода дій студента доцільна на старших курсах, а не на початку навчання в університеті, коли вчорашній випускник гімназії ще не встиг осмислити, які предмети йому корисно вивчати, щоб отримати якісну освіту. Однак надмірна і передчасна свобода не може бути корисною майбутньому фахівцеві. У цьому контексті абсурдною виглядає спроба нав'язати студенту в перші дні його перебування в університеті обов'язок разом з куратором (тьютором) скласти індивідуальний план навчання на весь період здобуття освіти.

В українських університетах навчальні програми з нормативних дисциплін мають строго визначений зміст, затверджений «зверху» (як правило, їм надається гриф МОН). В університетах США та країн Європи викладач переважно сам розробляє навчальні програми і визначає зміст предмета незалежно від того, належить цей предмет до обов'язкових чи елективних.

У розвинутих країнах світу, особливо США, проводяться теоретичні дослідження, а також практична розробка змісту освіти для різних навчальних закладів. Вся ця галузь знань так чи інакше пов'язана з концептом *kurrikulum.*

Що ж є сферою теоретичних досліджень змісту освіти сьогодні? Можна без перебільшення сказати, що за останні 20–30 років вона становить арену протистояння двох напрямів – *традиціоналізму* і *реконцептуалізму*.

Традиціоналісти виступають з позиції концепції розвитку змісту освіти і притримуються орієнтації переважно на дослідження конкретних практичних питань, з якими стикається школа, й ті, що безпосередньо розробляють зміст освіти. Ці принципи приваблюють раціональною простотою, лінійністю і функціональністю: визнач цілі, вибери знання з наукових дисциплін, організуй їх і продумай, як будеш оцінювати учнів (студентів) і підручники.

Реконцептуалісти більше зайняті розглядом не конкретного навчального предмета, а всього життя, епістемологією знань та аксіологією як фундаменту в побудові змісту освіти. Вони вважають, що потрібно не покращувати «стару» концепцію, а повністю змінити підходи до змісту освіти і скласти нову її концепцію. Реконцептуалісти закликають змістити фокус з проблем вдосконалення змісту освіти на його розуміння [2, с. 79].

Ці дві теорії успішно співіснують і розвиваються в Україні. Можна констатувати, що й в країнах Європи існують подібні точки зору: одні виступають за строгу регламентацію змісту та організації навчального процесу – саме такий, тобто традиціоналістський, підхід технологічно полегшує зближення освітніх систем різних країн; інші ж «розчиняють» поняття змісту й організації освітнього процесу, вважають, що кожен педагог має право самостійно конструювати свій предмет – важливо лише, щоб результати такої освіти були якісними (це реконцептуалістський підхід). Поєднання вказаних двох підходів непросте й суперечливе, але з цим мусимо рахуватись і шукати оптимальні шляхи.

Отже, ми зіткнулися з проблемою: з одного боку, потребою створення і використання в навчальному процесі строго регламентованого науково-методичного забезпечення; з другого – необхідністю орієнтації на відкриті конструкції системи освіти, які не ставлять жодних рамок і вимог щодо структури й переліку такого забезпечення, а, навпаки, заохочують до креативності в організації навчального процесу, нестандартності дій у виборі форм навчання, не регламентують їх, загалом надають майже необмежену свободу в цьому напрямку. Саме розробки другого типу сприяють формуванню майбутнього фахівця нового типу, орієнтованого на самонавчання і самоосвіту, нестандартне мислення.

Як показує життя, в ньому успішними стають частіше «середняки», які не вирізнялись академічною успішністю, але були готові знаходити вихід з несприятливих ситуацій у навчанні й житті, а не «відмінники», котрі старанно виконували вказівки викладачів і засвоювали необхідні знання та сумлінно досягали успіхів у навчанні винятково завдяки хорошій пам'яті і виконавській дисципліні.

Щоби в організації навчального процесу разом з традиціоналістським підходом реалізувати реконцептуалістський, необхідно наперед не лише визначити цілі поєднання репродуктивного і креативного типів пізнавальної взаємодії, а й передбачити адекватні способи вимірювання її результатів. Це вимагає значно складніших, ніж досі, критеріїв оцінювання навчальних здобутків студентів. Неможливо виміряти вищі компетенції, які мають інтегративний характер і проявляються в складній за своєю суттю діяльності студента (зокрема, створення проекту, написання есе чи іншої творчої роботи, відстоювання власної позиції в дискусії тощо), за допомогою стандартизованих тестів.

Тому ми наголошуємо на важливості запровадження диференційованого, рівневого оцінювання успішності студента. Адже вже сам засіб оцінювання визначає програму, а також стиль навчальної діяльності – репродуктивний чи творчий, елементарний чи складний, пізнавальний чи функціональний, що відповідає реальним діям майбутнього фахівця.

Диференційоване оцінювання ґрунтується на поєднанні репродуктивної діяльності з елементами творчості і покликане сприяти поступовому розвитку професійно зорієнтованих компетенцій того, хто навчається.

Рівневому підходу повинні відповідати методи контролю:

- низький рівень – застосовуються стандартизовані тести, які дають змогу оцінити знання, необхідні для здобуття базових і спеціальних компетенцій;
- достатній рівень – використовуються тести складнішої конструкції або проводяться письмові контрольні роботи, які вимагають застосування набутих знань у вирішенні типових завдань за відомими правилами;
- високий рівень – застосовується метод діалогу студента і викладача, під час якого виявляються компетенції високого порядку, здатність студента застосувати набуті знання у нестандартних ситуаціях, пояснити і захистити свої ідеї.

Під час оцінювальних процедур повинні переважати методи, які дають змогу максимально уникати суб'єктивного впливу викладача на об'єктивність оцінки: комп'ютерне тестування, письмові контрольні роботи, наукові реферати й ін. Водночас процедура оцінювання має відображати специфіку навчального предмета і майбутньої фахової діяльності, зокрема, щодо комунікативної та організаторської компетентностей, які передбачають ведення усного діалогу, вміння спілкуватися й впливати на інших людей, доводити і відстоювати власну думку тощо. Тому вища школа повинна довіряти викладачеві, сподіватися на його об'єктивність, принциповість і доброзичливе ставлення до студента під час усного діалогу, але разом з тим й мати доцільні засоби контролю за дотриманням вказаних норм.

Європейські стандарти забезпечення якості освіти передбачають ознайомлення студентів з критеріями, нормами, графіками планового оцінювання елементів навчальних програм. У випадках діалогічного (усного) контролю викладач має дотримуватись етики педагогічного спілкування, толерантності й чіткої аргументації бальної оцінки на вимогу студента.

Як зазначалось вище, Болонський процес передбачає застосування ECTS, що є типовою для європейського освітнього простору. Кредити ECTS відображають загальне навчальне навантаження студента, необхідне для виконання навчальної програми, і присвоюються лише в разі успішного оцінювання досягнутих результатів навчання. Навантаження студента становить, як правило, від 1500 до 1800 годин за навчальний рік (60 кредитів), відповідно один

кредит відповідає 25–30 годинам роботи (включаючи не лише аудиторну, а й самостійну роботу, підготовку курсових та інших робіт, іспити тощо). Отже, навчальні програми стають нібито простішими для сприйняття і порівняння як всередині країни, так і за кордоном, тим самим полегшується мобільність студентів і визнання їх навчальних досягнень.

Однак виникає запитання: чи правомірно лише одними академічними годинами вимірювати навчальне навантаження студента? Адже для отримання, наприклад, мінімальної оцінки затрати сил (і часу) будуть одні, а для вищої оцінки – зовсім інші. Правильніше було би, на нашу думку, використовувати інше розуміння кредиту, за яким його ціна не зводиться до звичайної кількості годин, необхідних для вивчення навчального матеріалу, а враховує й оцінку якості його засвоєння.

Припустимо, що студент за 4 роки вивчив 25 предметів. Вуз може встановити вимогу середньої оцінки на рівні 4,0. Якщо студент вчився лише на «трійки», то він набере 75 кредитів, чого не вистачає для отримання диплома. У такому разі студент повинен або повторно вивчити деякі предмети для підвищення середнього бала, або змінити спеціалізацію, або перевестися в інший вуз, де вимоги нижчі. Кредитна система добра тим, що при переході з одного вузу в інший студент не повинен знову вивчати ті предмети, які на основі взаємної угоди між вищими навчальними закладами визнаються рівноцінними [1, 95–97].

В результаті вирішальною є накопичена сума кредитів, необхідна для отримання диплома і неважливо за який термін: рік – два – п’ять, десять. Саме так система безперервної освіти доповнюється можливістю навчатись у власному темпі, відповідно до індивідуальних потреб і можливостей людини: хто може і хоче – навчається на бакалавраті 4 роки або й менше, хто ж не має можливості, наприклад, одночасно з навчанням працює, – навчається довше, а його просування до отримання диплома залежить від того, наскільки в нього вистачає часу і здібностей для опанування кредитами на тому рівні якості, який задається університетом. Отже, затрачений на здобуття освіти час неминуче прив’язаний до її якості. Такий підхід в трактуванні кредиту, на нашу думку, має незаперечні переваги над тим, який прийнятий країнами-членами Болонського процесу. Виникає питання: для чого знову «придумувати велосипед»? Чому не запозичити американську кредитну систему замість спрощеної і збиткової стосовно якості освіти ECTS?

Ще одна проблема організації навчального процесу – перевантаженість студента великою кількістю обов’язкових предметів, тижневих аудиторних занять. Вирішенням цієї проблеми є мінімізація обов’язкової частини навчальних планів, «стиснення» нормативної частини змісту освіти з одночасним переходом від навчання знань, умінь і навичок до навчання здатності навчатися і самовдосконалюватися. Потрібно відійти від традиційної формули навчання: «Чим більший обсяг змісту навчального матеріалу студент засвоїть, тим вищим буде якість його підготовки».

Мінімізація змісту пов’язана з вичленененням у навчальних планах обов’язкового для вивчення у різних країнах змістового ядра. В цьому випадку можна забезпечити взаємне зарахування базового, спільного компонента освіти.

Застосовуючи термін «мінімізація», маємо на увазі і навчальні плани, і навчальні дисципліни. Мова йде про необхідність суттєвого зменшення кількості навчальних предметів, заліків та іспитів, про перенесення частини навчального матеріалу на самостійне опрацювання, особливо щодо засвоєння знань теоретичного характеру, які не мають безпосереднього застосування у професійній діяльності. Подібний підхід в організації навчання застосовується в інших країнах.

В університетах США набір обов’язкових предметів для вивчення всіма студентами називається «серцевиною» (core). Ідею поділу змісту освіти на «серцевину» й елективну частину вперше реалізував у 1869 р. в Гарварді Ч. Еліот [1]. В Російській Федерації розвиток вищої школи нині пов’язаний зі скороченням часу аудиторних занять і зростанням частки самостійної роботи студентів [4]. Аналогічна тенденція спостерігається у вузах Польщі [5].

Важливо, щоб разом із зменшенням обов’язкової частини змісту і створенням «серцевини» зберегти строгість вимог до засвоєння навчального матеріалу. Відвідування обов’язкових занять студентами має бути суворо контрольованим. В окремих університетах США, наприклад, в університеті Південної Джорджії, приймають так званий «кодекс честі», в якому студенти дають слово відвідувати обов’язкові заняття і бути «академічно чесними».

Підсумовуючи викладені вище факти і міркування, можемо зробити висновок про наявність значної кількості суперечливих моментів у модернізації навчального процесу в сучасній вищій школі. Основні з них стосуються оновлення нормативної бази, процедур

вимірювання якості, а головне – необхідності зміни парадигми вищої освіти, відходу від адміністративної до відкритої освітньої системи, кардинального збільшення свобод і прав університетів, викладачів і студентів у всіх видах діяльності, особливо щодо вибору змісту й форм професійної підготовки майбутніх фахівців. Для вивільнення часу на елективні курси потрібна мінімізація обов'язкової для всіх студентів частини змісту освіти.

Водночас потрібно підвищити строгість вимог до реалізації нормативної частини – «серцевини» навчальних планів, відвідування обов'язкових занять студентами та якості засвоєння ними нормативних дисциплін. В умовах запровадження ECTS треба по-новому розглядати роль педагога в освітньому процесі. Нинішня соціокультурна ситуація поставила викладача перед необхідністю переосмислити своє місце в інноваційному освітньому середовищі, пред'явити до себе якісно нові вимоги. Дослідження теорії і технології професійної підготовки та фахового вдосконалення викладача вищої школи на основі «педагогіки вільної особистості», компетентнісного підходу є актуальним напрямком педагогічних досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитриев Г. Д. Анатомия американского университета / Г. Д. Дмитриев. – М.: Народное образование, 2005. – 224 с.
2. Дмитриев Г. Д. Что такое дидактика в США сегодня? / Г. Д. Дмитриев // Педагогика. – 2006. – № 3. – С. 78–87.
3. Никитин В. М. Модульная программа как средство управления самостоятельной работой студентов: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / В. М. Никитин. – Улан-Удэ: РГБ, 2005. – 205 с.
4. Терещук Г. В. Основи педагогічних досліджень / Г. В. Терещук, В. К. Сидоренко. – Ольштин: WSIiE TWP, 2010. – 326 с.
5. Korcz I., Pietrulewicz B. Multipotenzial czloweka w rozvoju zawodowym // Problemy Profesjologii. – Zielona Gora, 2005. – S. 49–68.
6. Quality of Education In Australia: Report of the Review CommlEee. – Canberra, 1995.
7. Chiswick Barry R. Income inequality: regional analysis within a human capital framework. – N. Y., 1974.

УДК 376.2 : 616.7

Л. С. КРАВЧУК

КОРЕКЦІЙНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ СУПРОВІД НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СТУДЕНТІВ З ПОРУШЕННЯМИ ОПОРНО-РУХОВОГО АПАРАТУ

Обґрунтовано особливості корекційно-педагогічного забезпечення освітнього та виховного процесу підготовки дітей з інвалідністю, зокрема з порушеннями опорно-рухового апарату. Рання і систематична корекція у комплексі з корекційно-педагогічними заходами дає змогу попереджувати і компенсувати ускладнення, виявляти компенсаторні можливості організму. Навчальна діяльність студентів з ДЦП має корекційно-відновлювальний характер і спрямована на подолання відхилень у фізичному розвитку та пізнавальній діяльності.

Ключові слова: *пізнавальна діяльність, навчальна діяльність, корекційно-педагогічне забезпечення, фізичний розвиток.*

Л. С. КРАВЧУК

КОРРЕКЦИОННО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЕ СОПРОВОЖДЕНИЕ УЧЕБНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СТУДЕНТОВ С НАРУШЕНИЯМИ ОПОРНО-ДВИГАТЕЛЬНОГО АППАРАТА

Обоснована особенность коррекционно-педагогического обеспечения учебного и воспитательного процесса подготовки детей с инвалидностью, прежде всего с нарушениями опорно-двигательного аппарата. Ранняя и системная коррекция в комплексе с коррекционно-педагогическими мероприятиями даст возможность предупредить и компенсировать усложнения, обнаружить компенсаторные